

בבא קמא מא

משה שווערד

1. תוספות מסכת בבא קמא דף כג עמוד ב

ולא ישמרנו האיזנא חייב – [1] פ' בקונטרס בפ' ראשונה דלרבא בפעם ג' חייב נ"ש צ"ל לפי' הא דקאמר לקמן דאתו ג' כיתי סהדי בחד יומא דלמ"ד לייעודי תורא אייעד ומשלמין בעלים נ"ש אע"פ שלא ידעו תחלה [2] ואינו נראה דוהועד בבעליו כתיב ואח"כ אם לא ישמרנו משלם נ"ש ובריייתא דלקמן קתני דאין השור נעשה מועד עד שיעידו בפני בעלים וא"כ אפילו למ"ד לייעודי תורא צריך שידעו הבעלים תחלה וכי אתו ג' כיתי סהדי בחד יומא והעידו בבעלים לא ישלמו בעלים נ"ש עד נגיחה ד' ורש"י עצמו חזר בו ...

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

ומועד לעכו"ם הוי מועד לישראל. מפרש המ"מ (נוק"מ פ"י ה"ג) דלמא בעלים מנטרי ליה טפי מליגח לישראל. ואפשר דכוונתו דכאשר התרו בבעלים ששורו נגח לעכו"ם, לא איכפת ליה לשמור שורו. אבל בפנ"י מפרש משום דישראל אית ליה מזלא טפי. ובשיטת הקדמונים תמה, מאי טעמא לא יהא מועד לישראל, ותירץ משום דאמרינן במס' שבת (קנא:) אין חיה שולטת באדם אא"כ נדמה לה כבהמה, שנא' (תהלים מט-כא) "נמשל כבהמות נדמו", וגוים נדמין לבהמה יותר מישראל. ועי' מה שכתבנו שם (ד"ה אין הטעם לזה. ומה"ט מובן שפיר למה לא שלטו האריות בדניאל (עי' דניאל ו-כג), וכעיי"ז מצינו ברוד המלך ע"ה שהארי רבץ לפניו (עי' ילקוט שמעוני תהלים ס"י תרפת), ועי' בגמ' סנהדרין (נט:) בעובדא דר"ש בן חלפתא. ׀ ועי' במ"מ (שם) שהקשה על הרמב"ם שהביא אוקימתות אלו, כגון שהרג ג' עכו"ם ואח"כ הרג ישראל שהמועד לעכו"ם הר"ז מועד לישראל, וכן באוקימתות דלהלן, דהא בגמ' פריך עלה, ותירץ דאפשר שהרמב"ם לא גרס "אלא אמר", והוא מפרשו בניחותא, אולם אין כן גירסת ספרים שלנו ולא כפרש"י.

3. תוספות מסכת בבא קמא דף מא עמוד א

מאחר דמתם קטלינן כו' - לא מצי לאוקמי כגון שבשלש נגיחות ראשונות נתכוון להרוג הבהמה והרג את האדם דכה"ג לא הוי מועד לאדם הואיל ולא נתכוון לאדם וגם בהרג ג' פעמים על פני בעליו לא הוי מועד כדאמרינן בפרק שני (דף כד.) אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני ב"ד.

4. ספר דבר יעקב

ז] וכי מאחר דמתם קטלינן ליה מועד היכי משכחת לה - המנ"ח [מצוה נא-כב] מקשה דמשכחת לה בהועד בב"ד של ג' דיינים, שסגי לענין העדאה בבעלים, ואינם יכולים לידון דיני נפשות וא"כ אינם יכולים לדון השור למיתה, דכמיתת הבעלים כך

5. ספר דבר יעקב

ח] רד"ה שסיכן ג' בני אדם-לפיכך לא נסקל בשנים הראשונים וכשנגח שלישי מתו כולם הלכך משלם עליו כופר - משמע שהוי מועד בשלישי. וכתבו המהר"ם שיף ומלא הרועים שרש"י כאן מבאר לפי שיטתו לפני שחזר בו [עיין תוס' לעיל כג:]. היש"ש [סימן כג] מביא גירסא אחרת ברש"י, לפיכך לא נסקל בראשונים וכשנגח הרביעי. וגם בתור"פ גורס ברש"י רביעי.

6. ספר דבר יעקב

יב] כגון שהוזמו זוממי זוממין הניחא אי לייעודי תורא בעינן שפיר אלא אי לייעודי גברא בעינן מימר אמר לא הוה ידענא - מקשים האחרונים [תו"ח, פנ"י ומהר"ם שיף] דלמ"ד ייעודי תורא יש ציור יותר פשוט ללא הזמה, כגון שנגח ג' פעמים ולא באו עדים אלא לאחר ג' נגיחות, ולא הספיקו להורגו עד שנגח בפעם הרביעית.

א. התו"ח מתרץ שאה"נ הוי מצי לתרץ כן, ומ"מ ניחא ליה לאוקמי בהזמה משום שסתם ייעוד דקרא מיירי בבאו עדים ג' ימים זה אחר זה, ולא בבת אחת.

ב. הפנ"י [לעיל כד. ד"ה ויש] מתרץ דלא שכיח שעדים לא יבואו מיד אחרי נגיחה ראשונה. וקשה וכי האוקימתא כגון שהוזמו זוממי זוממין הוי יותר שכיח.

7. ספר דבר יעקב

טו] רד"ה גביה הוה קאי-שהמזימין העידו דגביה הוה קאי - התו"ח מקשה למה הוצרך רש"י לפרש שהמזימין העידו, ולא פירש כפשוטו שהכת הראשונה שהעידו על הנגיחה העידו שהבעלים גביה הוה קאי. והרא"ה באמת מבאר שהראשונים העידו שגביה הוה קאי. גם הים של שלמה מבאר שהג' כיתות או המזימים העידו שגביה הוה קאי.

8. ספר דבר יעקב

כד] ה"מ היכא דנפקא לן איסור אכילה מלא יאכל הכא איסור אכילה מסקול יסקל נפקא דאי ס"ד לאיסור הנאה הוא דכתיב נכתוב קרא לא יהנה - א. הצ"ח [בפס' כב:] כתב דכל היכא דילפינן איסור הנאה מקרא דלא יאכל, שיעור איסור הנאה הוי כזית כמו איסור אכילה כיון דאפקיה רחמנא בלשון אכילה, ומוכיח משום שאם איסור הנאה הוי בשו"פ א"כ גם באכילה יהיה אסור פחות מכזית [אם יש שו"פ] מצד איסור הנאה. והדרכ"ד אצלנו דוחה דבאכילה שבעינן הנאת מעיו כל שאכל פחות מכזית גם הנאה לא מיקרי. רע"א [תשובה קצ] הוכיח מכאן שאיסור הנאה הוי שיעורו בשו"פ, ודלא כצ"ח, דאם שיעורו בכזית א"כ נתרץ דלכך כתבה התורה בלשון אכילה, ולא כתבה לא יהנה, כדי שיהיה שיעורו בכזית, אלא ראייה שגם אם כתוב בלשון לא יאכל הוי שיעור האיסור בשו"פ.

הבית אהרן דוחה הראיה, דכיון דכתיב בעל השור נקי וילפינן שאין לו בהם הנאה של כלום, א"כ הוי גזה"כ שאסור ליהנות אפ' בכל שהוא, ובין אם כתוב לא יאכל ובין אם היה כתוב לא יהנה ילפינן מנקי שהאיסור בכל שהוא. בשו"ר שמואל [מכות אות תמב] ובאילת השחר כתבו שמסתבר כדברי רע"א, משום שאיסור אכילה שהוא בכזית אינו שיעור בחפצא דאיסורא אלא שיעור במעשה אכילת הגברא שצריך לאכול כזית, שהרי לא מהני שאוכל מדבר שהוא כזית אלא צריך שמה שאוכל יהיה כזית, ולכן שיעור כזית שייך באכילה ולא בהנאה, דבהנאה שייך רק שנהנה מכזית ולא שנהנה כזית, וע"כ דהשיעור הוא בפרוטה.

9. דף על הדף בבא קמא דף מא עמוד א

בגמ': ת"ר ממשמע שנא' סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבילה ונבילה אסורה באכילה. ...כתב בספר מרפסין איגרא (ענינים פרק כ"ה ע' רלג):

קשה: לשם מה נצרך הכתוב ללמדנו שאם שחט את השור לאחר שנגמר דינו הוא אסור באכילה, והלא אסור לשחוט שור שנגמר דינו לסקילה לפי שיש מצות עשה לסקלו, ואם הוא עבר ושחטו - השחיטה לא מועילה כלל, שכן "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני", והרי הוא כאילו לא שחטו, ואם כן לשם מה צריך פסוק ללמדנו שהשור אסור באכילה, וכי איננו יודעים שאסור לאכול בעל חיים בלתי שחוט?

ויש לתרץ: הכלל של "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" נאמר רק באופן שהתורה אסרה במפורש בלאו ואמרה: לא תעביד - אל תעשה. מה שאין כן במקום שציוותה תורה במצות עשה לסקול את השור ומשמע מזה שאסור לשחטו, בכי האי גוונא הרי לא נאסרה שחיטתו בלאו מפורש, ולכן לא נאמר באופן זה הכלל, ולמרות שאסור לשחוט אי עביד מהני.

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

יצא איש פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. כתב במקור מים חיים (י"ד סי' צט ס"ה ד"ה ונראה) דמכאן ראייה שמן התורה אסור לבטל איסורי הנאה, דאי לאו הכי מאי קאמר בגמ' יצא איש פלוני נקי מנכסיו, הרי יש לו עצה לבטל האיסורי הנאה ברוב היתר. ועי' בישועות יעקב (אר"ח סי' תרעו) הא דנחלקו הראשונים בדין אין מבטלין איסור לכתחלה אם הוא מה"ת או דרבנן, זהו דוקא באיסורי אכילה, אבל באיסורי הנאה כולי עלמא ס"ל דהוא מה"ת. ועי' בדרכי"ת (שם ס"ק לה).

11. ספר דבר יעקב

ד' כיון שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא פירש - מקשים הראשונים למה לא פירש מקודם כשהגיע לואהבת את ה' אלוקיך. א' הרא"ש בשיטה מתרץ שלא משמע לרבות דבר שיהיה כמו יראת ה', אבל לענין אהבה הוה ניחא ליה לרבות ת"ח או אב. ב. השטמ"ק בשם ר' ישעיה תירץ דואהבת את ה' דרש לרבות לאהוב את עבודת ה'. ג. התר"ח מתרץ שעם אהבת השם אפשר לרבות אהבת התורה והמצוות, אבל מורא לא שייך אלא בהקב"ה, שאין אדם מתירא מהתורה אלא ממי שצויה עליהן. ד. הפנ"י [קידו' נו.] מתרץ שלענין אהבת ה' אפשר לרבות אהבת ת"ח דאפי' בכבוד אביו ואמו

מצינו שהשוה הכתוב כבודן לכבוד שמים. וקשה דהגמ' [קידו' ל:] דורשת גם לענין מורא שהשוה הכתוב מורא אב ואם למורא שמים וא"כ למה לא רצה לרבות מורא ת"ח.

12. ספר שערים מצויינים בהלכה

את ה' אלקיך לרבות תלמידי חכמים. כתב הרמב"ם בספר המצות - (יש שרש שני) דירת חכמים הוא מצוה מד"ס, והשיג שם על בעל הלכות גדולות שמנה זה למ"ע. וכן ס"ל להרמב"ן שם. ובוהר הרקיע (עשין אות לא) כתב דהרמב"ם נמי ס"ל דהוא דאורייתא אלא שאינו נמנה למצוה. אבל בדרישה (ח"מ ריש סי' טו) מפרש דרש"י ס"ל דהוא דרש ואסמכתא בעלמא, עיי"ש. ועי' בברכי יוסף (שם ד"ה הגם) דמדברי התוס' כאן (ד"ה כיון) משמע דהוי דאורייתא ממש, וכן משמע מהתוס' (ד"ה לרבות) ומח' הרשב"א, עיי"ש שהאריך בזה. ועי' במפרשי הרמב"ם שם. ועי' בכס"מ (ממרים פ"ו הט"ו) דבר המרבינן מ"את" ככתובים מפורשים דמו.

כתב בבעל הטורים (ואתחנן ו-יג) "תירא" בגימט' תלמידי חכמים. וכ"כ בפירוש הרוקח עה"ת (עקב י-ב). ועי' מש"כ בנחל קדומים (ברכה אות ז).

13. דף על הדף בבא קמא דף מא עמוד ב

בגמ': שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לואת ד"א תירא פירש וגו' עד שבא ר"ע ולימד כו'.

החתם סופר (פסחים כ"א ע"ב) ביאר דהנה יש שני מיני יראות יראה תתאה יראת העונש, ויראה עלילאה בגלל רוממות הא - ל יתברך. והנה היראה מת"ח היא יראת רוממות, שמתירא ממעלת רום גדולתו, ולא יראת עונש, ולהכי פירש שמעון העמסוני, כי חשש שמא ילמדו מזה האנשים שלא די ביראת העונש כדרך רוב העולם, ויתייאשו מלהגיע לידי יראת הרוממות, לכן לא רצה לגלות דבר זה.

עד שבא ר"ע, שבתחילתו הי' עם הארץ, והגיע לידי מעלות גבוהות כאלה, והוא שפיר לימד את העם דעת, דואת ד"א לרבות ת"ח וממנו יראו וכן יעשו ולא יתייאשו להגיע לדרגת יראת הרוממות.

14. דף על הדף בבא קמא דף מא עמוד ב

בגמ': שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו' עד שבא ר' עקיבא ולימד, 'את ה' אלקיך תירא' לרבות תלמידי חכמים.

הגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל ראש ישיבת טלז, הקשה מה ידע ר' עקיבא יותר משמעון העמסוני שדרש לרבות ת"ח.

וענה שרבי עקיבא ראה איך ששמעון העמסוני פירש ממה שדרש כל אתין שבתורה, שכיון שלא ידע מה שואת ה' אלקיך תירא בא לרבות, פירש, ודבר זה ששמעון העמסוני פירש מכל דרשותיו מפני שחיפש האמת, דבר זה ראה רבי עקיבא - ודרש מגדלות שמעון העמסוני בעצמו שהי' דבוק במדת האמת - חותמו של הקב"ה, שה'את' בא לרבות ת"ח.

(ועיין בדף על הדף פסחים כב ע"ב מה שכתוב שם) האדמו"ר הרה"ק ר' מנדלי מוורקה נהג לא לומר דברי תורה ברבים, כנהוג אצל רוב האדמו"רים. וכאשר שאלו מקורבו על זה, ענה להם - שמעון העמסוני היה דורש - רגיל היה לדורש, כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא - הגיע למדרגה זו, פירש - הפסיק מלדורש. ידוע מה שהקשה המהרש"א (פסחים כב, ב), למה לא פירש כבר לעיל בפסוק (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלוהיך'.

ובפרדס יוסף (פר' שמות) הביא בשם דודו הגאון רבי פנחס אליהו מייזלש (האבד"ק לויטימארסק) שביאר, שבהדרת העם יש שני דרכים, אם למשול בחזקה ולנהוג נשיאות ברמה, או לנהל בנחת. אמנם צריך את שני דרכים, כי יש שתי מיני עבדות המוטלים על רב, אחד, לנהל ולהוכיח במוסר, ולזה יוצרך בדברי חכמים אשר בנחת נשמעים, והשני, להשגיח על עניני העיר לייסד מוסדות ולהשתדל ולהמליץ בעדם בפני המושלים, לזה צריך לנהוג ברמה, כי לפעמים ירהב הנער בזקן והאטד יאמר אני

אמשול כי שפתי ולשוני אתי, ורק הוא ראוי להיות מליץ ושתדלן, אז צריך הרב ליטול מקל ולהכותם בקדקדם לומר דבר אחד לדור ולא שני דברים (סנהדרין ח, א), כי כבר הורונו הנסיונות איך נפלנו לבירא עמיקתא ובשפל קרן התורה, ונתפרץ חומת הדת על ידי שהניחו לאותם אנשים להתייצב לפני המושלים בשם כלל ישראל ועל ידי המוסדות שלהם, ואמנם אם הוא צדיק מושל ביראת אלקים דבריו נשמעין, ויוכל לנהג עדתו, ואיש לא יהין לסרב נגדו.

ועל כן ב'ואהבת את ה' אלוך' שפיר היה שמעון העמסוני דורש לרבות תלמידי חכמים, שהבין דעל ידי התנהגות בנחת ימשוך העם לאהבו ולסור למשמעתו, אבל על ידי שבט המושל היה סובר שמעון העמסוני שאי אפשר למשוך ולכן פירש. ורבי עקיבא חידש, דגם בשבט מושל לזרוק מרה בתלמידים יוכל להורות לעם.

15. דף על הדף בבא קמא דף מא עמוד ב

בגמ': אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה. **הקשה המהר"ל (נתיבות עולם ב, נתיב התוכחה ג), הרי לפי דבריו, לא היה לו לדרוש אתין ולמה יקבל שכר על הדרישה.**

וביאר, דמשום שהיה סבור לדרוש האתין שבתורה לכך מקבל שכר על הדרישה. ומזה יש ללמוד, כי כאשר יפרש אחד מן החכמים בתלמוד פירוש על הכתוב ונדחה אותו פירוש, חס ושלום לומר שיהיה עמלו של ראשון בתורה לבטלה, אלא כיון שעמל על כך והיה סבור בתחילה שכן הוא האמת, אין עמלו הולך לריק, אלא יקבל על כך שכר, אף על פי שלבסוף נדחו דבריו.